

## KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNING PSIXIK RIVOJLNIISHI VA TA'LIM JARAYONIDAGI INNOVATSION TEKNOLOGIYALAR

**Salomova Gulandom Amriyevna**

*Samarqand shahar 59-umumiy  
o'rta ta'lim maktabining MMIBDO'*

**Annotatsiya:** *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni tarbiyalash jarayonidagi psixologik xususiyatlari va innovatsion texnologiyalar haqida ma'lumot berilgan.*

**Kalit so'zlar:** *zamonaviy bolalar bog'chasi, psixik taraqqiy etish, bolalar asosiy faoliyati, o'yinlari, "ilk qadam".*

Maktabgacha ta'lim mutaxassislari ta'lim tizimida innovatsion g'oyalarni yaratish va amalga oshirish zamonaviy bolalar bog'chasini rivojlantirishning zaruriy sharti ekanligiga qo'shiladilar. Muayyan bir yosh davriga xos bo'lgan anatomik, fiziologik (jismoniy) va o'ziga xos xususiyatlar psixologik xususiyatlar yosh xususiyatlari deb ataladi. Ana shu yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim va tarbiya ishi tashkil etiladi. Shunda bola rivojlanishiga tarbiya ta'siri kuchli bo'ladi. Bolalarning tarbiysiga to'g'ri yondashish, uni muvaffaqiyatli o'qitish uchun bola rivojlanishidagi turli yoshdagi davrlariga xos xususiyatlarni bilish va uni hisobga olish muhimdir. Chunki bola organizmining o'sishi ham, rivojlanishi ham, psixik taraqqiy etishi ham turli yosh davrlarida xilma-xil bo'ladi. Abu Ali ibn Sino, Yan Amos Komenskiy, K.D.Ushinskiy, Abdulla Avloniy ham bolani tarbiyalash zarurligini uqtirib o'tganlar. Bolaning o'ziga xos xususiyatini hisobga olish juda murakkab. Chunki bir xil yoshdagi bolalar ham psixik jihatdan turlicha bo'lishi mumkin. Masalan, ko'rish va eshitish qobiliyati, faolligi, tez anglash, sust fikr yuritishi, hovliqma yoki vazminligi, sergap yoki kamgapligi, serg'ayrat yoki g'ayratsizligi, yalqov yoki tirishqoqligi. pala-partish va chala ishlaydigan, yig'inchoqligi yoki ishga tez kirishib ketishi kabilar nerv faoliyati tizimining ta'siri bo'lib, tarbiyachi ularni bilishi zarur. Tarbiyalanuvchilar bir- birlariga o'zaro ta'sir etishlari va mazkur imkoniyatdan oqilona foydalana olish tarbiya jarayonining ta'sirini kuchaytiradi. Ularning o'zaro munosabatlarining barqarorligi, shuningdek, birgalikdagi faoliyati ularda jamoaviylik, o'zaro ishonch, mehribonlik, bir-birlari uchun qayg'ura olish, hamdardlik, bag'rikenglik kabi fazilatlarining qaror topishiga ko'maklashadi. Maktabgacha ta'lim muassasasi bola uchun boshlang'ich va asosiy tarbiya maskani hisoblanib, aynan tarbiyaning hayot va mehnat bilan bog'liqligi tarbiya tizimida katta o'rin tutadi. U tarbiyachidan ikkita asosiy y o'ralishda faoliyatni amalga oshirishni talab etadi: 1) tarbiyalanuvchilarni kishilarning mehnat faoliyati bilan keng tanishtirish; 2) tarbiyalanuvchilarni real hayotiy munosabatlarga, ijtimoiy foydali faoliyatning xilma-xil turlariga jalb etish.

Bog'cha Yoshdagi bolalarga beriladigan tarbiya, ularning murakkab harakatlarini o'zlashtirish, elementar gigiena, madaniy va mehnat malakalarini shakllantirish, nutqini rivojlantirish hamda ijtimoiy axloq va estetik didining dastlabki kurtaklarini hosil qilishga qaratilishi lozim.

Mashhur rus pedagogi Lesgaftning fikricha, insonning bog'cha Yoshidagi davr shunday bir bosqichki, bu davrda bolalarda xarakter xislatlarining namunalari shakllanib, axloqiy xarakterning asoslari yuzaga keladi.

Bog'cha Yoshdagi bolalarning ko'zga tashlanib turuvchi xususiyatlaridan biri, ularning harakatchanligi va taqlidchanligidir. Bola tabiatining asosiy qonunini shunday ifodalash mumkin: bola uzluksiz faoliyat ko'rsatishni talab qiladi, lekin u faoliyat natijasidan emas, balki faoliyatning bir xilligi va surunkaliligidan toliqadi.

Ushbu Yosh davri taraqqiyot uchun zarur bo'lgan ikkita faoliyat turining boshlanishi bilan bog'langan: mehnat va o'qish. Bu Yoshdagi bolalarning o'yin, mehnat va o'qishni o'zlashtirishlarini ketma-ketligi bosqichini aniqlash mumkin, bunda maktabgacha Yosh davri tahlil maqsadida shartli ravishda 3 ta davrga bo'linadi: kichik maktabgacha Yosh davri (3-4 Yosh), o'rta maktabgacha Yosh davri (4-5 Yosh) va katta maktabgacha Yosh davri (5-6 Yosh). Ushbu bo'lish Yosh davrlari psixologiyasida bolalarning psixologiyasi va xulq-atvoridagi jadal va sifatiy o'zgarishlarni qayd etish uchun o'tkaziladi.

Bog'cha Yoshidagi bolalarning ehtiyojlari va qiziqishlari jadal ravishda ortib boradi. 3-7 Yoshli davrida bolalarning asosiy faoliyati quyidagi ketma-ketlikda kechadi:

- predmetlarni o'rganishi;
- individual predmetli o'yinlar, jamoa syujetli-rolli o'yinlar;
- individual va guruhij ijdod;
- musobaqa o'yinlari;
- muloqot o'yinlari;
- uy mehnati.

Bog'cha Yoshidagi bolalar nutqni bir muncha to'la o'zlashtirganlari va haddan tashqari harakatchanliklari tufayli ularda o'zlariga yaqin bo'lgan katta odamlar va tengdoshlari bilan munosabatda bo'lish ehtiyoji tug'iladi. Ular tor doiradan kengroq doiradagi munosabatlarga intila boshlaydilar. Ular endi bog'chadagi o'rtoqlari va qo'ni-qo'shnilarining bolalari bilan ham jamoa bo'lib o'ynashga harakat qiladilar.

Ma'lumki, bolaning Yoshi ulg'ayib, mustaqil harakat qilish imkoniyati oshgan sari, uning atrofidagi narsa va hodisalar bo'yicha dunyoqarashi kengayib boradi. Maktabgacha Yoshdagi bolalarning etakchi faoliyati o'yindir. Bu Yoshdagi bolalarning o'yinlarini uchga bo'lish mumkin:

- 1) predmetli o'yinlar (15-20 minut o'ynaladi);
- 2) syujetli-rolli o'yinlar (30-60 minut o'ynaladi);
- 3) qoidali o'yinlar (1soatdan -2kungacha davom etishi mumkin).

Mazkur yosh davridagi bolalarning kattalar bilan munosabatga kirishuvining eng muhim xususiyatlaridan biri – ularning xohish-istaklarini boshqarish imkoniyati mavjudligidir. Ularni kattalarning ezgu niyatiga ko'niktirish, ota-onalar va murabbiyalar mayliga bo'ysundirish mumkinligidir. Ularning boshqa yosh davrlaridagi bolalardan farqi

ularda nisbatan xotirjam, barqarorroq his-tuyg'ular mavjudligi, ularning affektiv holatlardan uzoqroqlik, nizolarga kam berilishidir. Bunday bolalarda affektiv (jazavali) holat yuz berishi mumkin, lekin u vaqtinchalik bo'lib, yaqqol harakat bilan emas, balki tasavvur obrazlari dinamikasi bilan bog'liq holda yuzaga keladi.

Bevosita idrok qilinmaydigan holatlarga nisbatan his-tuyg'u, murakkab ichki tug'yon va kechinmalarning paydo bo'lishi, keyinchalik emotsional o'sish uchun eng qulay shart-sharoitlar yaratadi. L.S.Vigotskiyning ta'kidlashicha, bola o'yin faoliyatida bemor singari yig'laydi, o'yinning ishtirokchisi sifatida quv naydi. Shuning uchun uning kechinmalari bemor to'g'risidagi tasavvur obrazlarining majmuasi bilan ularning nisbatan rang-barangligi bilan aniqlanadi. Bola tanlagan rol undagi mavjud kechinmalarning amaliy ifodasi kabi gavdalanadi. Ertaklar tinglashda bolada qahramonlar to'g'risidagi dastlabki kechinmalar paydo bo'ladi, unga emotsional ta'sir etish imkoniyati tug'iladi, kechinmalarni aks ettirish esa tasavvur doirasida vujudga keladi. Masalan: doktor – davolaydi, shofyor – haydaydi, sotuvchi – mol sotadi, uchuvchi – samolyotni boshqaradi, o'qituvchi – bolalarga bilim beradi va hokazo.

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vazirligi tasarrufidagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni sifatli maktab ta'limiga tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, 1. "Ilk qadam" dasturini ta'lim-tarbiya jarayonga tadbqiq etish, dasturni to'laqonli ishlab ketishida metodik ta'minot va metodik yordamning o'rni belgilab olindi. 2. "Ilk qadam" dasturi asosida barcha yosh guruhlarida mavjud markazlar hamda umumiy guruhda ishlashni tashkil etishda tarbiyachining o'rniga alohida e'tibor qaratildi.

Ta'lim tashkilotining ishchi o'quv dasturi tashkilot pedagoglari tomonidan o'tonalarni jalb etgan holda tuziladigan va amaldagi qonunchilik tartibida tasdiqlanadigan qilib belgilandi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi asosida 5 ta markazda faoliyat yuritadilar. Bular quyidagilardir:

1. Til va nutq markazi. (Nutq o'stirish, tabiat, atrof-olam va badiiy adabiyot bilan bog'liq mashg'ulotlar)
2. Qurish-yasash, konstruksiyalash va matematika markazi. (Qurish yasash va matematika mashg'ulotlari)
3. San'at markazi (Rasm, applikatsiya, loy qurish, yasash mashg'ulotlari va origami)
4. Syujetli-rolli o'yinlar va dramalashtirilgan markaz. (Guruh yoshiga mos bo'lgan syujetli qoidali o'yinlar)
5. Ilm-fan va tabiat markazi. (Tabiat, atrofi olam bilan tanishtirish mashg'ulotlari)

Markazlardagi faoliyatlar tahliliga to'xtaladigan bo'lsak, til va nutq markazida bolalarning do'stlari orasida o'z fikrlarini bera olishlari, mavzu asosida hikoyalar tuzish, savol-javoblar qilish, bolalarga suhbatlar tashkil etish imkoniyati mavjud bo'ladi. Bola markazda o'zi xohlagan mavzusida hikoyalar tuzishi ham mumkin.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida husnihat, rus-ingliz tillari, sport, applikatsiyalar yasash, loy bilan ishlash va boshqa yo'nalishlarda ishlaydilar. Maktab yoshidagi bolalar ko'p narsaga qiziqadigan bo'ladilar. Bolalar muassasalarida maktab yoshidagi bolalar o'yinlar bilan, narsalarni yasash orqali va hokazolar bilan maktabga tayyorlanadilar.

Bolalar maktabga borgach biroz qo'rquv va hayajonda bo'lishadi. Psixologlar bu haqida shunday deyishadi —Maktabda noqulayliklarni his qilishda, zirikish paydo bo'ladi. Bunday oldini olish uchun birinchi navbatda maktabga moslashish kerak, muhitiga ko'nikma hosil qilish kerak. 6-7 yoshli bolalar asta sekin o'z faoliyatini baholashni shakllantiradi, bu uning faoliyati qanchalik muvaffaqiyatlik ekanini, o'qituvchilar va atrofdagilarning nuqtai nazarini baholashda tengdoshlari qanchalik muvaffaqiyatli ekanini tushunishiga bog'liq. Bu jarayon oila muhitiga ham bog'liq. Ruhiy muhiti sog'lom oila a'zosi bo'lgan bolaning birinchi marta maktabga borishi qanchalik hayajonli bo'lmasin bola uchun jiddiy qiyinchiliklar tug'diradi. Shunga qaramasdan bolaning psixologiyasini o'rganish kerak. Maktabda o'quvchi uyda otanalar bola bilan shug'ullansa, bolada ortiqcha stresslar bo'lmaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida hozirda maktab yoshidagi bolalar uchun yangi shartsharoitlar yaratilmoqda. Kuchli pedagog va tarbiyachilar jalb qilinmoqda. Psixologlar ishlamoqda. Albatta, bundan ham bolalar psixologiyasi yanada chuqurroq o'rganiladi, ularni maktabga tayyorlash uchun yangi samarali metodlarni ishlab chiqariladi.

Xulosa qilib shuni aytamizki, bolalar kelajagimiz ularni qancha erta tarbiyalab, savodxon qilsak, shuncha tez ko'nikma hosil bo'ladi va yangi sharoitlarga ko'nikuvchan bo'lib, biliml, intiluvchan bo'ladilar.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. E.G'oziev. «Pedagogik psixologiya asoslari». Toshkent. 1997.
2. M.Voshidov. «Bolalar psixologiyasi». Toshkent. 1982.
3. G'oziyev E.G`. Psixologiya(Yosh davrlari psixologiyasi). T., O`qituvchi, 1994.
4. Davletshin M.G., Do`stmuxamedova Sh.A., To`ychiyeva S.M., Mavlonov M. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. T.: TDPU, 2004 y.
5. Muxina V.S. "Shestiletnoy rebenok v shkole". M: 1986